
Научная статья
УДК 821.512
DOI: 10.31007/2306-5826-2025-4-2-67-122-130

ГЫТТЫУЛАНЫ МАКСИМНИ ЧЫГЪАРМАЧЫЛЫГЪЫНДА ЗАМАННЫ ХАТЫ

Ёзденланы Тауланни кызы Фатима

Гуманитар тинтиуленни Институту – «Федерал илму ара «Россей илмуланы академиясыны Къабарты-Малкъар илму арасы» Федерал кырал бюджет илму махкемени филиалы, Нальчик шахар, Россия, uzdenova_kbigi@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-5378-9514>

© Ёзденланы Т.Ф., 2025

Къысха магъана. Малкъар жазуучу, совет партияны къуллукъчусу Гыттыулары Исмайланы жашы (1916–1985) Магометни (Максимни) чыгъармачылыгына тинтиу эм хронология ыз бла къаралады. Социалист идеология тамал бла авторну ич дунясын, жигитни психология халын берирге итениуюнде диалектика къаршчылыкъ ачыкъланганды. Жазуучуну чыгъармачылыкъ ёсюмюню баш кезиулеры белгиленгендиле: романтика лирикасы бла граждан (совет) поэзиясыны ангылам даражасындан башлап, экзистенциал себеплеге эс бёлюнгенди эм миллет ангыны, аслам эс Уллу Ата журт урушну азабына, малкъар халкъны кёчгюнчюлюгоне, тарых-саясат болумлагъа эм жамауат ишни къураугъа салгъан кыйынына бурулады; китапланы атларында берилген белгиле («Минги тауну къатында», «Кёнденлен эли», «Солдат жолла», «Атламан», «Ант», «Космонартла», «Совестъ» д.б.) поэтика эм магъана жаны бла къаралганды; «адам бла тарых», «ата журт бла башха журт», «адет-намыс бла байламлы насийхат сёз» деген ангылаулары белгилерге себеплик этеди. Бу илму ишде Гыттыулары М. къара сёз бла жазылгъан чыгъармаларына («Ачыкъ жүрекке», «Ёсюу» деген хапарла, акъ сёз бла жазылгъан роман «Минги тауну къатында», д.б.) эм аланы философия хатларына айырма эс бёлюнеди.

Баши магъаналы сёзле: Гыттыулары Максим, малкъар поэзия, проза, ич дуня, сезим, чыгъармачылыкъ иш, социалист идеология

Цитата этерге: Ёзденланы Т.Ф. Гыттыулары Максимни чыгъармачылыгында заманны хаты // Вестник КБИГИ. 2025. № 4-2 (67). С. 122–130. DOI: 10.31007/2306-5826-2025-4-2-67-122-130

Original article

WORKS OF MAXIM GETTUEV IN TIME TRENDS' CONTEXT

Fatima T. Uzdenova

Institute for the Humanities Research – Affiliated Federal State Budgetary Scientific Establishment «Federal Scientific Center «Kabardian-Balkarian Scientific Center of the Russian Academy of Sciences», Nalchik, Russia, uzdenova_kbigi@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-5378-9514>

© F.T. Uzdenova, 2025

Abstract. This article examines the works of 1985 the Balkar poet and prose writer, Soviet activist Maxim Izmailovich Gettuev (1916–1985) in a chronological and general manner. A diachronic analysis of his works is provided, revealing aesthetic, poetic, and stylistic features, as well as the dialectical contradiction between the dominant ideological tenet of socialist realism and the author's attempts to convey the inner world and psychological state

of the protagonist. Key stages in the writer's creative evolution are outlined, from early romantic lyricism and civic (Soviet) poetry of an abstract, conceptual nature to an understanding of existential motifs, a reflection of ethnic consciousness, and the influence of historical and political events, such as the Great Patriotic War and the deportation of the Balkar people, on the development of his work as a whole. The appeal to the iconic images-symbols, concentrated, among other things, in the titles of the collections themselves: "Mingi taunu k'atynda" ("Near Elbrus"), "Kyondelen ely" ("Kyondelen village"), ("Soldat zholla" ("Soldier's paths"), "Atlaml" ("Steps"), "Ant" ("Oath") "Kosmonartla" ("Cosmonarts"), "Conscience", etc.), allows us to conceptualize the main components of the poetic (artistic) consciousness of the author, to define ideas in the plane of "man and history", "homeland-foreign land", "ethical and aesthetic imperatives", etc. Particular attention is paid to the prose of M. Gettuev, its psychological component (stories "Achyk zhurekle" ("Open hearts"), "Yosyu" ("Growth"), the novel in verse "Mingi taunu" katynda" ("Elbrus is nearby"). Research methods: historical-typological, comparative, epistemological.

Keywords: Balkar literature, Maxim Gettuev, poem, novel in verse, socialist ideology, psychologism

For citation: Uzenova F.T. Works of Maxim Gettuev in time trends' context. Vestnik KBIGI = KBIHR Bulletin. 2025; 4-2 (67): 122–130. (In Russ.). DOI: 10.31007/2306-5826-2025-4-2-67-122-130

Научная статья

ТВОРЧЕСТВО МАКСИМА ГЕТТУЕВА В КОНТЕКСТЕ ТЕНДЕНЦИЙ ВРЕМЕНИ

Фатима Таулановна Узденова

Институт гуманитарных исследований – филиал Федерального государственного бюджетного научного учреждения «Федеральный научный центр «Кабардино-Балкарский научный центр Российской академии наук», Нальчик, Россия, uzdenova_kbigi@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-5378-9514>

© Ф.Т. Узденова, 2025

Аннотация. Обзорно и в хронологическом срезе рассмотрено творчество балкарского поэта и прозаика, советского партийного деятеля Максима Измаиловича Геттуева (1916–1985). Проведен диахронический анализ его текстов, выявлены их эстетические и поэтико-стилевые особенности, диалектическое противоречие между доминирующей идеологической установкой социалистического реализма и попытками автора передать внутренний мир, психологическое состояние героя. Обозначены ключевые этапы творческой эволюции писателя – от ранней романтической лирики и гражданской (советской) поэзии абстрактно-понятийного уровня к осмыслению экзистенциальных мотивов, отражению этнического сознания, влияния историко-политических событий, таких как Великая Отечественная война и депортация балкарского народа, на формирование творчества в целом. Обращение к знаковым образам-символам, сосредоточенным в том числе и в самих названиях сборников («Минги тауну кьатында» («Рядом с Эльбрусом»), «Кёндеден эли» («Село Кёндеден»), («Солдат жолла» («Пути солдата»), «Атламла» («Шаги»), «Ант» («Клятва») «Космонартла» («Космонарты»), «Совесть», др.), позволяет концептуализировать основные слагаемые поэтического (художественного) сознания автора, дефинировать представления в плоскости «человек и история», «родина-чужбина», «этико-эстетических императивов», др. Особое внимание уделено прозе М. Геттуева, в части ее психологической компоненты (повесть «Ачык жюрекле» («Открытые сердца»), рассказ «Ёсюу» («Рост»), роман в стихах «Минги тауну кьатында» («Эльбрус рядом»). Методы исследования: историко-типологический, сравнительно-сопоставительный, гносеологический.

Ключевые слова: балкарская литература, Максим Геттуев, поэма, роман в стихах, социалистическая идеология, psychologism

Для цитирования: Узденова Ф.Т. Творчество Максима Геттуева в контексте тенденций времени // Вестник КБИГИ. 2025. № 4-2 (67). С. 122–130. DOI: 10.31007/2306-5826-2025-4-2-67-122-130

Белгили малкъар поэт Гыттыулары Исмайылны жашы Магомед (Максим) 1916-чы жылда Кёндеден эде тууганды. Ол школну жетишимли бошап, республиканы ара шахары Нальчикде республикалы газетде ишлерге тохтайды. Уллу Ата журт уруш башланганлай, Гыттыу улу кыралын кырууларга уруш аулакчага атланады. Андада кишилигин танытханды. Уллу Ата журт урушда этген жигитлиги ючюн Ата журт урушну 2-чи даражалы ордени, талай майдалла бла да сауғаланнганды. Мамыр жашауда жетишимлери ючюн «Октябрь Революцияны», «Урунууны Кызыл Байрагы», «Халкылары шуьхлуклары» орденлеге тийишли болганды.

Гыттыу улу аскер кылуугун тамамлап кыайтхандан сора, миллети бла бирге кёчгюнчюлук азабын сынаиды. Сюргюнню сынаулу жылларында фахмулу жаш адам Таджикистанда «Ленинабадская правда» деген газетни корреспонденти болуп ишлейди эм кыаламыны жютюлюгюн акъ сёз бла, кыара сёз бла да тамам сынаиды. 1957 жылда тууган журтубузга кыайтхандан сора уа, иги кесек заманны «Коммунизмге жол» газетни редакторуну экинчиси болуп турганды.

Гыттыу улуну чыгармачылык жолун илму кёз бла тинтгенде, аны ал уруму 30-чу жылла бла белгиленгенлерин айтырга боллукду. Болсада, аны миллет адабиятха кыйматлы кышумчулук этиуюн XX-чы ёмюрню 60-чы жыллары бла белгилерге тийишлиди.

Поэт халкы бла бирге тууган жерине кыайтып партия органлада кыулукъ этип башлайды. Гыттыулары Максим 1967–1980 жыллада Кыабарты-Малкъар АССР-ны Баш Советини Президиумуну баш кыулукъчусу (председатели) болуп ишлейди. Ол кырал, саясат ишле бла бир урумда чыгармачылык ишине да уллу кёллю болмайды. Миллетин сюйген, фахмулу жаш адам миллет маданиятны, адабиятны да айнытууга уллу кыйын салып башлайды. Аны назмулары, статьялары, очерктери, поэмалары газетледе, журналлада, жыйымдык китаплада басмаланадыла. «Тырыаууз шахарны, аны адамларыны юслеринден орус тилде жазылган уллу публицистика чыгармасын малкъар тилге кёчюрюге манга тюшдю...Анда хар сёзю, хар айтымны жаны болган суна эдим» [Шауаланы Х. 2021: 7].

Гыттыулары Максимни чыгармачылыгына, ниет хазнасына бийик багъа бичип, кеслерини ёз кыарамларын Тёппеланы Алим, Биттирланы Тамара, Мусукаланы Сакинат, Тёппеланы Ханифа да белгилейдиле. Бу илму ишни баш борчу – Гыттыу улуну малкъар поэзияга, прозага кышумчулугун белгилерге эм аны чыгармаларыны суратлау энчиликтерин кёргюзтюрге. Белгиленген борчну тамамлардан алга назмучуну жашау жолуну юсюнден айтырга тийишлиди, нек дегенде, бек биринчиден, аны кыадары бла чыгармачылыгыны араларында байламлыкны чертирге керекди.

XX-чы ёмюрню 60–70-чи жылларында Гыттыу улуну китаптары ёз тилибизде, орус тилде кёчюрмелери да басмаланып, энчи китапла болуп чыгадыла. Аны поэзиясында урунган адамлары (малчылыкда, жерчиликде), жашауну хар уругунда ишлегенлени сыфатлары кёргюзтюлюнеди эм иш адамлыкны баш шарты болганын теренден оюмлатынады.

Гыттыу улуну биринчи назмулары «Мен совет адамма» [Гыттыулары М.] демекликде, поэт азатлыкны, баш эркинликни ангылап, аны жолунда жюрюуюн тюзге санайды. Ол алдау чакырыу тизгинле угъай, заманнга кёре совет адамны тамблагга ийнаныуу эди. Малкъар поэзияда эм башха миллетлени поэзияларында да ол ызны тамам эслерге боллукбуз.

Максимни биринчи энчи назму китабы «Тюбешиуле» [Геттуев 1961] 1961 жылда басмаланнганды. Ызы бла – 1963 жылда «Ачык жюрекле» [Геттуев 1963] деген повести бла «Горская душа» [Гыттыулары М. [Геттуев 1963] деген китаптары чыгадыла. 1964 жылда «Космонартла» [Геттуев 1964] деген китабына сабий назмула бла поэмала киргендиле; «Жюрекле бла алтын кёлла» [Геттуев

1965] деген 1965 жылда басмаланган китапда – кысха документли повесть, очеркле эм хапарла. Бу китапда миллетни жашауну хар уругуна энчи эс бурулады, поэт аланы хар бирин кесича ачыклайды, таулуну жашауну тюрлю-тюрлю суратларын окъуучуну кёз аллына келтиреди.

Гыттыулары Максимни «Ачык жүректе» (1963) [Геттуев 1963] деген повести къара сёз бла жазылган биринчи энчи китабыды. Повестьде огъурлу юйюрню халал жүрекли къабартылы эр киши бла малкъарлы тиширыу сарычачлы ёксюз кызычыкны къалай ёсдюргенлерини, аны ариу халлы юйретгенлерини юсюнден айтылады. Мында автор энчи бир болумну белгилеу бла чекленмей, суратлау амалланы уста хайырлана, жашауну кёп болумун оюмларга, тюз жолда барыуну амалларын не заманда да адам улу излерге борчлу болганына окъуучуну эсин бурады; баш жигитни ич жарыуларын, сезимлерин, кылык энчиликлерин ачыклайды, инсан бетин кёргюзтеди. Болсада, ол кесинден алга келген тёлнюн тёрлерин сакълай, суратлау жигитлени ич дуниясындан эсе, идеология ызга аслам эс бурады. Юлгюге чыгъармадан «гестапчу» бла Марияны араларында чюйрели ушакны (диалогну) келтирейик:

« – Муну сиз жазгансыз да?

Мария жукъ айтмады.

– Тууган журтум, тууган журтум... Бизни адам этген сенсе, бизни насыбыбыз – сенсе, бизни жүрегибиз бла кёзюбюз да – сенсе! Сени ючюн, суйген кралым, не кыйынлыклагъа да чыдарма, керек болса уа – жанымы да берирме... Арсарлы болмам, угъай, болмам!..

– Отвечайт! – деп кызды гестапчу. Женгдирмесенг, асарбыз!.. Да, да...

Сабийинг саулай кылырын сюе эсенг, женгдир!» [Геттуев 1963: 26–27].

Мында биз кёргенликден, тиширыуну ич сагъышлары коммунизмни жорукларына тамам бойсунадыла.

«Уллу Ата журт урушха дери чыгъармаланы асламысы алай кьуралганды. Фашист Германияны СССР-ге чапханындан сора Ата журтха суймеклик сезимле бютюн да бек кючленгендиле. Гыттыулары М. хапарында Мария – анады, андан тышында ол – тенг кызды, жигит тиширыу коммунизмге кертиликни юлгюсюдю. Быллай халда кьуралган жигитлени ишлери да не бла бошаллыгы чыгъарманы аллында окъуна белгили болады» [Тёппеланы Х., Ёзденланы Ф. 2022: 129–139].

Кёчгюнчюлюкден кьайтхандан сора миллет прозаны келчилери суратлау сынамларын айнытхандыла. Аланы жигитлери тууган жерге суймекликлери, кертиликлери бла юлгюлю болгандыла. Гыттыулары Максимни «Ёсю» деген кысха хапарында Малкъарны табийгъаты шарт суратланады: «Нарат... Назы... Къайын... Бу атланы джюрютген терекле – табийгъаты омаклары, субайлары, тик тёшлени джабыб, тауланы иелери бизбиз дегенча, ёхтем сюеледиле. Ала барыда, тау джел бла эришгенча, бирча шуулдайдыла, алай тау джел, къаяланы бла ташлы тиклени мазаллы кючлерин хорлаялмай, шошайгъанда, джангыдан тирилениуню санга къарап табайык дегенча, кёмюклениб, терен шорхаладан ётюб, джортуб барган Бахсан суугъа къарайдыла. «О, залимсе, залим, Бахсан суу, Минги Тауну хапарчысыса, бизге да тирилик бересе... Джолунг мамукъдан болсун» [Геттуев 1965: 35].

Тинтиу кёзден къарагъанда, бу юзюк жашырын, жаз тил бла жазылганын эслерге боллукъду. Мында халкны миллет эси ёсе башлайды, кюнден-кюннге кючлене барады, жазучу аны кёргюзтюрге юлгюге табийгъат болумланы келтиреди.

Гыттыулары Максимни хапарларыны баш мураты социалист кьурулушну махтауду. Ол адабият излемлеринде коммунизмни жорукларына бойсунган, «ишчи хорламга» итинген инсанны суратлайды. «Быхыны кнопкасын басханлай, ол, шуу-шуу этиб, узун наратны джарыб тебрейди. Конторда бухгалтер'а, джыллык отчетну джарашдыра, быхыны тауушу бла бирге ишлегенча, чётну ашыклары артха бла алга тюртеди, бир кесекчикге сагъышланады, джангыдан санауну башлайды.

– Ёсе барабыз, – деди ол, кишиге да айланмай, – ёсе барабыз. Мал да ёседи, джашау да джашнайды...

Счетовод Нафисатха айланыб, ышарды.

– Кючюбюз таулагъа тийишлиди, Нафисат.

– Къушлагъа къуш учуу керекди, – деб джууаблады счетовод.

Бухгалтер Алий аллай джууабны джаратды:

– Сау бол да къал, Нафисат. Алай бюгюннгю бийиклик тамблагъа асыры алашады. Билемисе, ёргеден ёрге ёрлемеген къуш – къуш туюндю [Геттуев 1965: 36].

Гыттыулары Максим миллетни жангырыуун, алчылыкъгъа тартыннганын чертеди. Аллай чыгъармаланы асламысыны ёзеклерин социалист жашауну темасы къурагъанды.

Гыттыу улуна чыгъармачылыкъ ишинде «Минги тауну къатында» [Геттуев 1979] (1979) деген акъ сёз бла (в стихах) жазылгъан романы энчи жер алады. Чыгъарма эки кесекден къуралады. Биринчи кесеги – «Назир», экинчиси – «Солдат жолла» деген ат бла басмалангандыла. Роман орус тилге кёчюрюлюп «Эльбрус рядом» (1972) деген ат бла да чыкыгъанды. Мында таулу жаш Назирни колхозчудан башлап, уста аскер командирге, андан инженерге дери кётюрюлген къадар, аны жашау жолунда болгъан чырмаула, сынаула уста суратланадыла.

Назир:

Жахил адам абынады,
Мен суймейме абыныргъа...
Жай кетерме окъургъа деп,
Илму отдан къабыныргъа! [Геттуев 1979: 60]

...Атасы жашха ыразыд:
– Эриусюз серме билимни!
Санларынгы тюшюрме, жаш.
Досха аяма тигимни! —
Сай тенгизча арбазы да,
Къызыл къошун юй башында,
Къара жолгъа хорлатмазны
Кёреди Жамбеч жашында...
– Окъуу, абидез алгъанчад,
Жашаугъа эсни бурлукъду...
Окъууну гам бегитип бар,
Къыжырыкълатып тишлени.
Тангынг бузлай атханда да,
Къойма огъурлу ишлени...
...– Инженер болуп кёрсемед,
Насып къонаред башыма... [Геттуев 1979: 283–284].

Урушдан сора онжыллыкъда жазылгъан миллет чыгъармаланы жазыучула социал-идеология жорукъладан терк азатланмагъандыла. 40–50 жыллада битеу адабият чыгъармала бир ниетли, интернационал халлы болгъандыла. Алай 60–70-чи жыллада да чыгъармалада ол кемчиликке кери болмагъанлары шагъатды. Къарачай-малкъар тилни байлыгъы XX-чы ёмюрню ал жылларында иги да тюрленеди. Сёз ючюн, Хочулары Салих «ол формада» деген орус сёзню «аны себепли» деген сылтаучу болумну орунуна хайырланганды. Гыттыулары Максимни «Минги тауну къатында» деген жазмасында да ол шарт эсленеди.

Ахырында заман жетди.
Механизмле бошланып,

Участка жетишим этди,
Началыниги сагъышланып [Геттулары 1979: 319].

«Жазычула кеслерини хапарларында, повестлеринде кемчиликлени эслей болур эдиле, алай аланы суйгенлерича жазыу иште эркинликлери болмагъанды, ол а бир бетли сыфатлагъа келтире эди» [Тёппеланы Х., Ёзденланы Ф. 2022: 134].

Поэтни «Совестъ» (1969) [Геттуев М. 1969] деген ат бла басмаланнган китабына кырал, партия ишин да жетишимли бардыргъан адамны туугъан жерине, ёсюп келген тёлюге, бюгюннге, тамблагъа да къайгъырыуу да акъ сёзге сыйынып бериледи. Алада адамланы кёз къарамлары, халлары, ангыламламлары, ич дунияларыны теренлиги, анагъа, Ата журтха суймекликлери уста суратланадыла. Ол суймекликни ууакъ затланы юсю бла шартланыргъа автор суратлау амалла таба биледи.

Поэтни «Избранное» (1977) [Геттуев 1977] деген китабына айырмалы назмула бла поэмала киргендиле. Гыттыулары Максимни чыгъармачылыгына бийик багъа берип, белгили орус поэт Лазарь Шерешевскийни ал сёзюнде [Геттуев 1977: 3–12] былай чертеди: «Максим не темагъа жазса да, аны халкы, миллети бла бирлиги, дуниялыкъгъа суймеклиги эм жүрек жылыуу эсленеди. Максимни поэзиясы саулай да кюрешни поэзиясыды. Ол кюреш а адам улуну игиликни жолуна кёллендиреди» [Шерешевский 1977: 11]. Бу жыйымдыкыгъа Гыттыу улуну «Кёнденлен эли» деген поэмасын киргенди, аны энчи белгилерчады. Къайсы поэтни да туугъан жерине суймеклиги чексизди, ол сезимни кесича белгилейди. Поэмада тау элде ёсген жашчыкыны дуниялыкъ къарамын суратлаугъа аслам эс бурулады. Аны сабий дуниясыны кёп сейир заты ачыкъланады. «Ызы бла уа ол элни тарыхыны, кесини сабийлигини юслеринден да айтады (... поэма автобиографиялы чыгъарма болгъаны баямды). Юрдю сууну юсю бла салыннган ташкёпюр жаланда Кюнлюмню бла Чегетни бир этип кёймай, Кёнденленни бла уллу дунияны бир этеди» [Мусукаланы С.]. Тау элни кыйын жашауу жашчыкыны жангы, зауукълу жашаугъа кёллендиргеди, «окъуу-билим алып, халкына, кыралына, миллетине жараргъа итинеди» [Анда]. Поэмада жашчыкыны кёз къарамын тюрлендирген, алгъа кёллендирген революцияны келечиси Ахмат болады.

Гыттыулары Максимни урушну, кёчгюнчюлюкню азап жолларына жоралагъан назмулары да аз туюндюле. Алада поэтни къарамы, суратлау хаты, урушха налат бериую, жашаудан кетген аскерчи нёгерлерини къадарларына бушуу этиую эм жашауну айланч жолларын ачыкълалуу кёргюзтюлюнеди. Жашауну къайсы уругъун алып айтханда да, поэт уруннган адамны махтаргъа, аны даражасын бийик кётюрюрге, жүрек халаллыкъдан толу сёзле, сыфатла, тизгинле да табады.

«Откуда мы родом» (1980) [Геттуев 1980] деген китабында поэт миллетини сынамлы тарых жолун эм алгъа, жарык жашаугъа таукеллендирген болумланы теренден оюмларча белгилейди. «Тюненесин унутханны бюгюнню, тамбласы да белгисизди» демеклик бу китапда окъуучуну эсин бийлегенлей турады. Китапха назмуладан сора да «Рыцарь Октября», «Лейла и Домаш», «Сокол», «Последний бой» деген төрт поэма киргенди. Ала хар бири энчи алып айтырча, бийик суратлау тил бла жазылгъандыла.

Поэма Гыттыулары Максимни суратлау усталыгыны белгисиди десек – жангылмазбыз. «Совет Союз» деген поэмасы битеу республикаланы халкларыны тиллерине кёчюрюлгенди. «Пограничник» деген журналда орус тилде басмаланнганды. Адамны Ата журтуна суймеклиги, Ата журту ючюн адам не жигитликге да таукел болгъаны, кишилик, жигитлик адам улуну баш шартларындан бири болгъаны суратланады. «Аны (Гыттыу улуну – Ё.Ф.) «Почтальон», «Сюрюучюню жашы Залим», «Кёлню башында», «Кёнденлен», «Назир», «Солдат жолла» деген поэмаларында жерлешлерибизни аскер жоллары, мамыр заманлада этген иш жетишимлери суратланадыла» [Габаланы А. 2002].

Гыттыулары Максимни поэмаларыны баш жигитлери жашауну тюрлю-тюрлю сынауларындан тийишлисича ёте билген адамладыла. Поэт аланы жашауларын суратлай, биргелерине уруш жоллары барады, мамыр жашауда жетишимли болургъа итинеди. Гыттыулары Максимни лирика назмуларында бла поэмаларында урунууну жигитлерине, «кыралны ишчилерине, алчыларына, жетишимли адамларына махтау салынады. Поэт философия теренликке кетмей, шарт юлгюлени юсю бла кёргюзтеди керти жашауну суратын белгилейди. Аны чыгъармаларыны жигитлери республикада, андан тышында да кеслерини урунууда жетишимлери бла белгили адамладыла. Автор Социалист Урунууну жигити Камбулат Тарчоковха жоралап назму да жазганды. Урунууну кёп орденлери бла саугъаланган ийнек сауучу Кылабеканы Магомедни сыфатын да поэт нарт жигитле бла тенгледирип суратлайды» [Теппеев 2003: 143].

Гыттыулары Максимни саулай поэзиясын алып айтханда, аны назмулары бла поэмалары жашауну оюмлауда, дунялыкъда адам улуну жерин тергеуде, баш жигитни юрегини кирсизлигин, дунягъа сыймеклигин суратлауда жаратылган чыгъармаладыла. Аны поэзиясыны баш жигити кыдар берген сынауладан махтаулу ёте, кыралына кыулукъ этеди, дуняны ариулугъун кёрюрге, жашауна ыспас эте, сый бере жашаргъа чакырадыла. Поэт тенгликни багъасын теренден оюмлатады, хар иште да кертичиликни сакъларгъа юйретеди. Бир сёз бла айтханда, аны поэзиясы бюгюнню бола турган ишле бла кыаты байламлыды, патриотлукъну кючлерге себеплик этеди.

Поэт чыгъармаларында не тюрлю жашау болумланы, халкыны эртте заманларыны юсюнден жазса да, ол окъуучуну бюгюнню жашаугъа кыайтармай кыймайды эм бек сыйлы, махтау сёзлени урунган адамгъа жоралайды. Аны поэзиясы кертиликни жаны болган суратыча шартланады эм кёп болумну оюмларгъа онг береди. Гыттыу улуну назмуларына иги кесек жыр кыуралганды: «Муртазовские тополя», «Прозрение», Высокая надежда», «Молчание», «Ростовчанка», «Тюльпаны», «Твои глаза», «Потому что я тебя люблю», «Герои давно отгремевшей войны», «Розы Долинска».

Гыттыулары Исмайлыны жашы Максим халкыны, Ата журтуну жырчысы болуп, фахмусун, кыалам жютюлюгюн уста хайырлана, республиканы маданият эм адабият хазнасына кыйматлы кышумчулукъ этгенди эм 1975 жылда «Кыабарты-Малкыар республиканы халкы поэти» деген сыйлы атха тийишли болганды.

Гыттыулары Максимни поэзиясы миллет адабиятта кесини орунун тапханды; хат ызыны энчилиги бла белгиледи. Урушну жолларын ётген поэт урушха, мамыр жашаугъа кесича багъа бичеди. Аны назмулары миллетге, халкына, туугъан жерине кертичилик этеди.

Хайырланган ишлени тизмеси Список источников и литературы

Габаланы А. 2002 – *Габаланы А.* Малкыар жазычула: био-библиография справочник. Нальчик: Эльбрус, 2002. 289 б.

Геттуев 1963 – *Геттуев М.* Ачыккы жюрекле: повесть. Нальчик: Каб.-Балк. кн. изд-во, 1963. 154 б.

Геттуев 1963 – *Геттуев М.* Горская душа: стихи и поэмы. Нальчик: Каб.-Балк. кн. изд-во, 1963. 170 с.

Геттуев 1965 – *Геттуев М.* Джюрекле бла алтын кыолла. Нальчик: Каб.-Балк. кн. изд-во, 1965. 178 б.

Геттуев 1977 – *Геттуев М.* Избранное: стихотворения и поэмы / пер. с балк. М.: Художественная литература, 1977. 358 с.

Геттуев 1980 – *Геттуев М.* Откуда мы родом : стихи и поэмы / пер. с балк. М.: Воениздат, 1980. 287 с.

- Геттуев 1969 – *Геттуев М.* Совесть : стихи. М.: Военное изд-во Министерства обороны СССР, 1969. 48 с.
- Геттуев 1964 – *Геттуев М.* Космонартла. Нальчик: Военное изд-во Министерства обороны СССР, 1964. 80 б.
- Геттуев 1979 – *Геттуев М.* Минги тауну къатында. Нальчик: Эльбрус, 1979. 330 б.
- Геттуев 1961 – *Геттуев М.* Тубешинуле. Нальчик: Каб.-Балк. кн. изд-во, 1961. 192 б.
- Мусукаланы 2022 – *Мусукаланы С.* Ата журтуну крти жырчысы // Электронная газета «Заман». 2022. Июнь 16. <https://www.zamankbr.ru/calendar/2022/06/16>.
- Теппеев 2003 – *Теппеев А.М.* Геттуев Максим Измаилович // Писатели Кабардино-Балкарии: XIX – конец 80-х гг. XX в.: биобиблиографический словарь. Нальчик: Эль-Фа, 2003. С. 142–143.
- Тёпеланы М. къ. Х., Ёзденланы Т. къ. Ф. 2022 – *Тёпеланы М. къ. Х., Ёзденланы Т. къ. Ф.* Малкъар прозада социалист идеологияны шартлары (Хочулары С. бла Гыттыулары М. чыгъармаларына кёре) // Кавказология. 2022. № 1. Б. 129–139.
- Шауаланы Х. 2021 – *Шауаланы Х.* Жазыуларында заманны ауазы // Минги-Тау. 2021. № 6. Б. 4–7.
- Шерешевский 1977 – *Шерешевский Л.* С людьми и для людей... // Геттуев М. Избранное: стихотворения и поэмы / пер. с балк. М.: Художественная литература, 1977. С. 3–12.

References

- GABALANY A. Malkar zhazyuchula. Nalchik: Elbrus, 2002. 289 p. (In Karachay-Balkarian)
- GETTUEV M. Achyk zhurekle: a story. Nalchik: Kab.-Balk. book publishing house, 1963. 154 p. (In Karachay-Balkarian)
- GETTUEV M. *Gorskaya dusha: stikhi i poemy* [Mountain soul: poems and poems]. Nalchik: Kab.-Balk. book publishing house, 1963. 170 p. (In Russian)
- GETTUEV M. Dzhurekle bala altyn kolla. Nalchik: Kab.-Balk. book publishing house, 1965. 178 p. (In Karachay-Balkarian)
- GETTUEV M. *Izbrannoye : stikhotvoreniya i poemy* [Favorites: poems and poems], trans. with beam. Moscow: Fiction, 1977. 358 p. (In Russian)
- GETTUEV M. *Otkuda my rodом* [Where We Come From: Poems and Verses], Translated from the Baltic. Moscow: Voenizdat, 1980. 287 p. (In Russian)
- GETTUEV M. *Sovest' : stikhi*. [Conscience: Poems]. Moscow: Military Publishing House of the USSR Ministry of Defense, 1969. 48 p. (In Russian)
- GETTUEV M. Kosmonartla. Nalchik: Military Publishing House of the USSR Ministry of Defense, 1964. 80 p. (In Karachay-Balkarian)
- GETTUEV M. Mingi taunu k'atynda. Nalchik: Elbrus, 1979. 330 p. (In Karachay-Balkarian)
- GETTUEV M. Tyubeshiule. Nalchik: Kabardino-Balkarian Book Publishing House, 1961. 192 p. (In Karachay-Balkarian)
- MUSUKALANY S. Ata zhurtunu kerti zhychysy. IN: Electronic newspaper "Zaman". 2022. June 16. <https://www.zamankbr.ru/calendar/2022/06/16>. (In Karachay-Balkarian)
- TEPPEEV A. M. Gettuev Maxim Izmailovich. IN: Writers of Kabardino-Balkaria. The end of the 19th–20th centuries: biobibliographic dictionary. Nalchik: El-Fa, 2003. P. 142–143. (In Russian)
- TÖPPELANY M.KH., YOZDENLANY T.F. Malkar prozada socialist ideologists shartlars (Khochulany S. blah Gytyulany M. chygyarmalaryna kore). IN: Caucasology. 2022. No 1. P. 129–139. (In Karachay-Balkarian)
- SHAUALANS KH. Zhazyularynda zamanny auazy. IN: Mingi-Tau. 2021. No 6. P. 4–7. (In Karachay-Balkarian)
- SHERESHEVSKY L. *lyud'mi i dlya lyudey* [With people and for people...]. IN: Gettuev M. Favorites: poems and poems / trans. with beam. Moscow: Fiction, 1977. P. 3–12. (In Russian)

Авторну юсюнден информация

Ёзденланы Т.Ф. – филология илмулары доктору, къарачай-малкъар адабият бёлюмню тамада илму къуллаукъчусу.

Информация об авторе

Ф.Т. Узденова – доктор филологических наук, ведущий научный сотрудник сектора карачаево-балкарской литературы.

Information about the author

F.T. Uzdenova – Doctor of Science (Philology), Senior Researcher of the Sector of Karachay-Balkar Literature.

Статья поступила в редакцию 25.11.2025; одобрена после рецензирования 15.12.2025; принята к публикации 29.12.2025.

The article was submitted 25.11.2025; approved after reviewing 15.12.2025; accepted for publication 29.12.2025.